

Євген ДУДНИК,
orcid.org/0009-0004-3264-1125
заслужений працівник культури України,
заслужений артист естрадного мистецтва України,
член Національної всеукраїнської музичної спілки,
Асоціації діячів естрадного мистецтва України,
Громадської організації «Асоціація барабаничників України»,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист,
аспірант, викладач, директор
Полтавської дитячої музичної школи № 1 імені П.І. Майбороди,
доцент кафедри музики
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(Полтава, Україна) dudikduda@ukr.net

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ НАВИЧОК ГРИ НА ІНСТРУМЕНТІ

У статті досліджено поняття «навички», проведений аналіз взаємозв'язку навичок й умінь. Формування музично-творчого потенціалу в учнів, навичок гри на інструменті сприяє їх духовному розвитку та творчій самореалізації. Високі стандарти інструментальної підготовки пояснюються наявністю чітко сформульованих виконавських навичок, що стає особливо актуальним з урахуванням посилення освітніх критеріїв та вимог сучасної музичної педагогіки.

Виділено два підходи до їх взаємодії. Першим з них є підхід, який передбачає, що природа умінь та навички єдина, що вони є діями з різним ступенем освоєності, тому формування умінь передують утворенню навички, тобто умінь – результат виробленої системи навичок. Інший підхід передбачає, що навичка – це дія, а умінь є здатністю, якістю особистості, тому кожне нове умінь як би набудовується над навичкою, тобто навички – удосконалені внаслідок багатьох вправ і доведені до автоматизму умінь. Деякі автори вказують на відсутність зв'язку між навичками та умінями.

Наголошено встановлено, що навички являють собою доведені до автоматизму умінь. На етапі умінь засвоєний спосіб дії регулюється знаннями, потім у міру тренування, вправ досягається перетворення умінь на звичку. З цієї точки зору умінь та навички є показниками ступеня оволодіння діяльністю.

Виявлено, що навички гри на інструменті – це доведені до автоматизму музичні умінь. Музичні знання є основою для розвитку музичних умінь, які в свою чергу, при доведенні до автоматизму стають музично-виконавськими навичками. Вони дають змогу звільнити свідомість музиканта від чисто технічних моментів і направити її на важливіші цілі. Завдяки тому, що деякі виконавські дії стають автоматизованими, музикант має змогу контролювати якість звучання інструменту, динамічний розвиток твору, власні емоційні прояви під час гри та ін..

Ключові слова: навички, умінь, знання, навички гри на інструменті, музичні знання, музичні умінь.

Yevhen DUDNYK,
orcid.org/0009-0004-3264-1125
Honored Cultural Worker of Ukraine, Honored Pop Art Artist of Ukraine,
Member of the National All-Ukrainian Music Union, Association of Pop Art Artists of Ukraine,
Public Organization “Drummers Association of Ukraine”,
Specialist of the Highest Category, Teacher-Methodologist,
Graduate Student, Lecturer, Director
Poltava Children's Music School No. 1 named after P. I. Maiboroda,
Associate Professor at the Department of Music
Taras Shevchenko Luhansk National University
(Poltava, Ukraine) dudikduda@ukr.net

APPROACHES TO DETERMINING INSTRUMENT PLAYING SKILLS

The article examines the concept of «skills», analyzes the relationship between skills and abilities. Formation of musical and creative potential in students, skills of playing an instrument contributes to their spiritual development and creative self-realization. High standards of instrumental training are explained by the presence of clearly formulated performance skills, which becomes especially relevant in view of the strengthening of educational criteria and requirements of modern musical pedagogy.

Two approaches to their interaction are distinguished. The first of them is the approach that assumes that the nature of ability and skill is the same, that they are actions with different degrees of mastery, therefore, the formation of a skill precedes the formation of a skill, that is, a skill is the result of a developed system of skills. Another approach assumes that a skill is an action, and a skill is an ability, a quality of a person, so each new skill is built on top of a skill, that is, skills are improved as a result of many exercises and brought to the automatism of a skill. Some authors point to the lack of connection between skills and abilities.

It has been emphatically established that skills are skills brought to automatism. At the stage of skill, the acquired method of action is regulated by knowledge, then as training and exercises transform the skill into a habit is achieved. From this point of view, abilities and skills are indicators of the degree of mastery of an activity.

It was found that the skills of playing an instrument are musical skills brought to the point of automatism. Musical knowledge is the basis for the development of musical skills, which in turn, when brought to automatism, become musical and performing skills. They make it possible to free the musician's mind from purely technical aspects and direct it to more important goals. Thanks to the fact that some performing actions become automated, the musician can control the quality of the sound of the instrument, the dynamic development of the piece, his own emotional manifestations during the game, etc.

Key words: skills, abilities, knowledge, skills of playing an instrument, musical knowledge, musical skills.

Постановка проблеми. Навички посідають важливе місце у музично-виконавській практиці. Втілення художнього образу музичного твору вимагає від музиканта володіння цілим комплексом виконавських навичок. Ряд вчених вважає, що за своєю психолого-педагогічною природою уміння та навички дуже близькі й практично не поділяють їх. Це пов'язано з термінологічною розмитістю цих понять і частою заміною одного поняття іншим. Тому необхідно більш глибоко дослідити ці поняття та їх взаємозв'язок.

Аналіз досліджень. Взаємозв'язок між поняттями навички й уміння досліджували такі автори, як С. Гончаренко, С. Максименко, Н. Чепелева, В. Рибалка, В. Маценко, І. Волошина, П. Новіков, І. Зязюн, Г. Костюк, С. Науменко, О. Новська, М. Черноморець, С. Пальчевський, В. Смородський, Л. Фрідман та ін.

Навички гри на інструменті визначені такими дослідниками, як Н. Аніщенко, С. Науменко, Г. Падалка та ін.

Мета статті – розглянути трактування понять навичок й умінь різними дослідниками та визначити взаємозв'язок між цими поняттями.

Виклад основного матеріалу. Доведення до автоматизму звичних процесів призводить до великої економії зусиль і розвантаження свідомості, яке переключається на активне досягнення поставленої мети.

Однією з головних цілей навчання виконавчому мистецтву виступає формування музично-образного мислення учнів у процесі виконавської діяльності. Проте неможливо створити музичний образ, якщо свідомість цілком підпорядкована досягнення технічних труднощів. Тому при навчанні виконавчому мистецтву приділяється велика увага формуванню навичок гри на інструменті, що виступають засобом досягнення майстерності володіння ним, точного вирішення конкретної художньої задачі та в цілому розкриття художнього змісту твору.

Можна виділити два підходи до взаємозв'язку між уміннями та навичками.

Перший підхід передбачає, що природа уміння та навички єдина, що вони є діями з різним ступенем освоєності, тому формування уміння передують утворенню навички. Інакше кажучи, уміння – результат виробленої системи навичок.

Український педагогічний енциклопедичний словник визначає поняття «уміння» в якості «здатності належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок, Уміння передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань» (Гончаренко, 2011: 468). За визначенням, поданим у тому ж словнику, навички – «це дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними. Маючи навички, діяльність людини відбувається швидше та продуктивніше. Формуються навички на основі застосування знань шляхом цілеспрямованих планомірних вправ. Навички є необхідним елементом уміння» (Гончаренко, 2011: 300).

Цього підходу дотримується й С. Максименко, який визначає навички як «автоматизований компонент діяльності, що виникає в результаті багаторазового повторення і є основою для формування умінь та компетентностей» (Максименко, 2008: 81).

Н. Чепелева розглядає навичку в якості автоматизованого елементу уміння, що «формується через цілеспрямоване навчання та багаторазове повторення, сприяючи ефективності діяльності» (Чепелева та ін., 2003: 46).

Інший підхід передбачає, що навичка – це дія, а уміння є здатністю, якістю особистості, тому кожне нове уміння як би надбудовується над навичкою (Пальчевський, 2007: 69). Отже, навички – удосконалені внаслідок багатьох вправ і доведені до автоматизму уміння.

Л. Фрідман стверджує, що поняття «уміння» та «навички» нерозривно пов'язані й корелюють між

собою. Він зазначає, що «здатність виконувати дію формується спочатку як уміння. У міру тренування і виконання цієї дії уміння вдосконалюється, процес виконання дії згортається, проміжні кроки цього процесу перестають усвідомлюватися, дія виконується повністю і автоматизовано, в учня і цієї дії, тобто уміння переходить у звичку» (Фрідман, 1997: 57).

Деякі автори розводять поняття умінь та навичок. Наприклад, К. Поек стверджує, що уміння є способом виконання дій, який формується в результаті накопичених знань і навичок, проте вміння не можна втратити. Він виділяє кілька ключових характеристик умінь: здатність адаптуватися до різних умов, збереження точності та швидкості виконання, а також ступінь засвоєння. Навички, на думку автора, є інструментами для досягнення високого рівня майстерності в роботі з інструментом і розкритті художніх аспектів репертуару, що виконується (Роеск, 2023: 149).

М. Дуффек вважає, що уміння – це узагальнення різноманітних дій, що супроводжується їх усвідомленням та запам'ятовуванням, що формує способи мислення для здійснення діяльності. Це свого роду алгоритм, що дозволяє застосовувати музичні знання практично (Duffek, 2019: 304).

Аналогічне визначення дає Г. Костюк: «навичка – це автоматизована дія, сформована в процесі навчання, яка забезпечує ефективне виконання діяльності без необхідності постійного свідомого контролю» (Костюк, 1989: 104).

І. Зязюн зазначає, що формування навичок забезпечує майстерність виконавця: «навички – це автоматизовані дії, які формуються в процесі професійної підготовки та забезпечують майстерність виконання професійних завдань» (Зязюн, 2008: 93).

В. Лозова, В. Гриньова та С. Золотухіна наголошують на підвищенні якості навчальної діяльності за рахунок формування навичок як автоматизованих способів виконання дій (Лозова та ін., 2006: 41).

Ми дотримуватимемося погляду, що навички – доведені до автоматизму уміння. На етапі уміння засвоєний спосіб дії регулюється знанням, потім у міру тренування, вправ досягається перетворення уміння на звичку. З цього погляду уміння та навички є показниками ступеня оволодіння діяльністю.

Поняття навички нерозривно пов'язане з ключовим поняттям діяльності як цілеспрямованої активності, яка потенційно реалізує усвідомлену потребу суб'єкта, вищої форми активності людини. Діяльність реалізується в системі дій, спрямованих на досягнення її мети у певних умо-

вах, а сама дія складається з операцій, що відповідають умовам завдання. Тільки осмислені, усвідомлені об'єднані в системи навички як вища їх форма дають можливість людині зберігати свідомий контроль за своїми діями та порівняно легко їх перебудувати (Волошина, 2020: 68).

С. Максименко докладно розглядає процес переходу навички в автоматичну дію: повторюючи певну дію, людина розвиває свої навички виконання. Це призводить до того, що виконання стає більш досконалим. Дія здійснюється швидше, легше й з більшою свободою, при цьому знижується напруга та необхідність у зусиллях та контрольній волі. Число помилкових рухів також зменшується. Людина починає усвідомлювати мету, що вона прагне досягти, а процес її досягнення стає більш автоматизованим і менш залежним від свідомих зусиль (Максименко, 2008: 82).

Наявність навичок полегшує виконання усвідомлених завдань. Свідомість зберігає можливість ініціювати, контролювати і завершувати дію, тоді як рух протікає без необхідності постійного залучення волі, будучи фактичним відтворенням раніше засвоєного поведінки. Крім того, учень може усвідомлювати автоматизовані елементи, тобто ті рухи, які складають конкретну діяльність.

В. Смородський процес формування навички вбачає в трансформації знання-уміння-навички. На його думку, правильне використання знання призводить до формує уміння, правильного виконання дії. Навичка виникає як свідома дія, що автоматизується у процесі повторення, виконання цієї дії стає автоматичним (Смородський, 2015: 177).

Виходячи з визначення уміння, поданого в словнику С. Гончаренко, яке наведене вище, слід погодитись з думкою В. Смородського, що уміння формуються за рахунок знань, а доведені до автоматизму уміння стають навичками.

Навички формуються завдяки регулярному та цілеспрямованому повторенню, що призводить до змін як у кількісних, так і якісних характеристиках діяльності. Для збереження навичок потрібне їх постійне застосування.

Процес формування навичок включає кілька змін:

- автоматизовані дії стають повноцінними актами;
- контроль над дією зміщується: при автоматизації акцент переходить з самого процесу на результат, при цьому зовнішній контроль трансформується у внутрішній.

Формування навички можна розбити на три етапи:

- аналітичний – освоєння та вивчення окремих складових дії;

– синтетичний – інтеграція цих елементів у єдине ціле;

– автоматизаційний – практичні вправи для досягнення плавності та оптимальної швидкості виконання (Новська, Черноморець, 2023: 27).

Виконавські навички формуються у процесі навчання гри на музичному інструменті. Гра на музичному інструменті – це вид діяльності, у процесі опанування якого людина набуває специфічних знань, умінь та навичок. Це уміння правильно сидіти за інструментом, читання з аркуша, підбір по слуху тощо (Науменко, 2015: 82).

Навичками гри на інструменті Г. Падалка називає систему свідомо вироблених рухів, які частково автоматизуються, дозволяючи цим реалізувати музичні знання та вміння у цілеспрямованій музичній діяльності (Падалка, 2008: 112).

Досягнення автоматизму дозволяє заощадити сили та звільнити свідомість, зосереджуючи його на активних та результативних діях для досягнення поставленої мети.

Основним завданням формування навичок гри на інструментах є розвиток музично-образного мислення, що має на увазі здатність художньо сприймати образний зміст музичного твору. Однак, щоб висловити музичний образ, потрібні вже сформовані рухові та технічні навички, тому велика увага приділяється вивченню виконавських умінь (Аніщенко, 2023: 88).

Навички гри на інструменті, як зазначає В. Смородський, можна розбити на кілька ключових категорій:

– нотно-орієнтовні – все, що пов'язане з нотами (термінологія, структура твору, тональність тощо);

– темпометроритмічні – здібності сприймати співвідношення ритму, темпу і метра у конкретній музичній композиції та відтворювати в інтерпретації;

– технічні – гнучкість, активність та економія рухів при виконанні.

– мелодико-фразувальні – фразування, мелодія, інтонування та інші елементи;

– художньо-виразні – розуміння та відображення емоційного змісту музики;

– емоційно-вольові – цілеспрямованість, дисципліна та точне виконання музичних творів (Аніщенко, 2023: 88).

Висновки. Отже, виходячи з попередніх результатів дослідження, що навички гри на інструменті – це доведені до автоматизму музичні вміння. Музичні знання є основою для розвитку музичних умінь, які в свою чергу, при доведенні до автоматизму стають музично-виконавськими навичками.

Вони дають змогу звільнити свідомість музиканта від чисто технічних моментів і направити її на важливіші цілі. Завдяки тому, що деякі виконавські дії стають автоматизованими, музикант має змогу контролювати якість звучання інструменту, динамічний розвиток твору, власні емоційні прояви під час гри та ін..

Уміння формуються за рахунок знань, а доведені до автоматизму уміння стають навичками. Музичні знання є основою для розвитку музичних умінь, які в свою чергу, при доведенні до автоматизму стають музично-виконавськими навичками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщенко Н. В. Фортепіанне навчання обдарованих старшокласників у контексті формування музично-виконавського сприйняття. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2023. № 1, С. 82-92.
2. Волошина І. А., Новіков П. М. Поняття навички у складі освітньої та професійно-трудової термінології. Соціально-трудові дослідження. 2020. № 1, С. 68-79.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 519 с.
4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії. Черкаси : Видавничий відділ ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
6. Лекції з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / В. І. Лозова та ін. Харків : ОВС, 2006. 496 с.
7. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Форум, 2008. 272 с.
8. Науменко С. І. Психологія музичної діяльності. Чернівці : ПП Видавничий дім «Родовід», 2015. 408 с.
9. Новська О. Р., Черноморець М. С. Підготовка майбутніх фахівців у галузі музичного мистецтва до формування виконавських навичок учнів-інструменталістів. *Актуальні проблеми мистецької педагогіки*. 2023. № 1, С. 26-32.
10. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
11. Пальчевський С. С. Педагогіка. навчальний посіб. Київ, 2007. 576 с.
12. Смородський В. І. Сутнісні складові виконавських навичок гри. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. № 6, С. 175-180.
13. Українська музична енциклопедія. Т. 4: Нейгауз Г. Г. / Гол. редкол. Г. Скрипник. Київ : ІМФЕ НАНУ, 2016. С. 209.
14. Фрідман Л. І. Психопедагогіка загальної освіти : навчальний посібник. Київ : Інститут практичної психології, 1997. 287 с.
15. Чепелева Н. В., Рибалка В. В., Маценко В. Ф. Основи практичної психології : підручник. Київ : Либідь, 2003. 536 с.

16. Duffek M. Párhuzamosok találkozására, a zongora történetének funkcionális áttekintése. *Zenepedagógiai kutatások : A zeneoktatás megújuló módszertana*. 2019. № 1, P. 303-319.
17. Poecck K. V. Teaching action-oriented knowledge on sustainability issues. *Environmental Education Research*. 2023. № 1, P. 148-161.

REFERENCES

1. Anishchenko N. V. (2023) Fortepianne navchannia obdarovanykh starshoklasnykiv u konteksti formuvannia muzychno-vykonavskoho spryiniattia. [Piano teaching of gifted high school students in the context of formation of musical and performance perception] *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy*, 1. 82-92. [in Ukrainian].
2. Voloshyna I. A., Novikov P. M. (2020) Poniattia navychky u skladi osvითnoi ta profesiino-trudovoi terminolohii. [The concept of skills as part of educational and professional labor terminology] *Sotsialno-trudovi doslidzhennia*, 1. 68-79. [in Ukrainian].
3. Honcharenko S. U. (2011) *Ukrainskyi pedahohichni entsyklopedychnyi slovnyk*. [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary] Rivne : Volynski oberehy. 519. [in Ukrainian].
4. Ziazun I. A. (2008) *Filosofia pedahohichnoi dii*. [Philosophy of pedagogical action] Cherkasy : Vydavnychiy viddil ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho. 608. [in Ukrainian].
5. Kostiuk H. S. (1989) *Navchalno-vykhovnyi protses i psykhychni rozvytok osobystosti*. [Educational process and mental development of personality] Kyiv : Radianska shkola. 608. [in Ukrainian].
6. Lozova V. I. (2006) *Lektsii z pedahohiky vyshchoi shkoly* [Lectures on higher school pedagogy: teaching. manual] Kharkiv : OVS. 496. [in Ukrainian].
7. Maksymenko S. D. (2008) *Zahalna psykholohiia*. [General psychology] Kyiv : Forum. 272. [in Ukrainian].
8. Naumenko S. I. (2015) *Psykholohiia muzychnoi diialnosti*. [Psychology of musical activity] Chernivtsi : PP Vydavnychiy dim «Rodovid». 408. [in Ukrainian].
9. Novska O. R., Chernomoretz M. S. (2023) *Pidhotovka maibutnykh fakhivtsiv u haluzi muzychnoho mystetstva do formuvannia vykonavskykh navychok uchniv-instrumentalistiv*. [Chernomoretz M. S. Preparation of future specialists in the field of musical art for the formation of performance skills of students-instrumentalists] *Aktualni problemy mystetskoï pedahohiky*, 1. 26-32. [in Ukrainian].
10. Padalka H. M. (2008) *Pedahohika mystetstva (teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin)*. [Pedagogy of art (theory and methods of teaching art disciplines)] Kyiv : Osvita Ukrainy. 274. [in Ukrainian].
11. Palchevskyi S. S. (2007) *Pedahohika*. [Pedagogy] Kyiv. 576. [in Ukrainian].
12. Smorodskyi V. I. (2015) *Sutnisni skladovi vykonavskykh navychok hry*. [Essential components of performance skills of the game] *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, 6. 175-180. [in Ukrainian].
13. Neihauz H. H. *Ukrainska muzychna entsyklopediia*. [Ukrainian musical encyclopedia] Kyiv : IMFE NANU. 209. [in Ukrainian].
14. Fridman L. I. (1997) *Psykhopedahohika zahalnoi osvity: navchalnyi posibnyk*. [Psychopedagogy of general education: study guide] Kyiv : Instytut praktychnoi psykholohii. 287. [in Ukrainian].
15. Chepelieva N. V., Rybalka V. V., Matsenko V. F. (2003) *Osnovy praktychnoi psykholohii* [Fundamentals of practical psychology: Textbook] Kyiv : Lybid. 536. [in Ukrainian].
16. Duffek M. (2019) *Párhuzamosok találkozására, a zongora történetének funkcionális áttekintése*. [A meeting of parallels, a functional overview of the history of the piano] *Zenepedagógiai kutatások : A zeneoktatás megújuló módszertana*, 1. 303-319. [in Hungarian].
17. Poecck K. V. (2023) Teaching action-oriented knowledge on sustainability issues. *Environmental Education Research*, 1. 148-161.